

**РЕЛІГІЄЗНАВЧИЙ КОМПОНЕНТ
У ЗМІСТІ СУСПІЛЬСТВОЗНАВЧИХ ДИСЦИПЛІН
У КОЛЕЖАХ ТА ЛІЦЕЯХ ФРАНЦІЇ**

Лаухіна І.С.
*Уманський державний
педагогічний університет
імені Павла Тичини*

У кінці ХХ ст. нагальною проблемою національної освіти Франції стали зміни, які стосувалися зближення школи та релігії. Для реалізації нової парадигми системи французької освіти з 1996 р. модернізовані навчальні програми шкільних предметів гуманітарного та суспільствознавчого циклів були доповнені релігієзнавчим компонентом (блоками знань про релігію). **Актуальність** нашої наукової розвідки визначило те, що наразі серед французьких науковців і педагогів немає одностайної думки щодо того, як саме і в якому обсязі мають подаватися учням знання про релігію. Дослідники цього питання зауважують, що релігієзнавчий компонент представлений недостатньо, має обмежений інформативний зміст, а також відсутній науковий рівень його трактування. **Мета** роботи – розглянути особливості реалізації релігієзнавчого компонента у змісті програм суспільствознавчих дисциплін та найбільш оптимальні методичні прийоми, які застосовуються при викладанні школярам знань про релігію у французьких колежах та ліцеях. Ці питання досліджували французькі науковці Рене Нуайя, Ніколь Альє, Жан Жоншере, Анрі Пена-Рюїц, Анна ван ден Керхове, Філіп Годен, Жаклін Коста-Ласку.

Зазначимо, що система шкільної освіти Франції поділена на три цикли: початкова школа, колеж, ліцей. Після закінчення початкової школи учні переходять до колежу, де навчаються наступних 4 роки. Перші два роки колежу (6-ий і 5-ий) становлять підготовчий цикл, заключні (4-ий та 3-ій) – орієнтаційний, під час якого учні обирають подальший шлях до здобуття

повної середньої освіти в загальних і технічних ліцеях (3 роки) та у професійно-технічних ліцеях (3-4 роки).

До навчальних програм коледжів входять предмети, які можна згрупувати у такі основні блоки:

- філологічний (французька мова і література, сучасні іноземні мови, латина);
- суспільствознавчий (історія, суспільствознавство, громадянознавство, філософія, мораль, основи державності і права, економічна географія, релігія);
- природничо-математичний (природознавство, біологія, фізика, хімія, математика, інформатика, основи комп'ютеризації);
- естетичний (образотворче мистецтво, музика, співи, драматичне мистецтво, гра на музичних інструментах);
- технологічний (ручна праця, домашнє господарство, робота з тканиною і деревом, технологія);
- культура і спорт [2].

Французькі ліцеї надають молоді повну загальну середню освіту, тому переважна частина учнів після закінчення коледжу переходить до ліцею, де головною метою навчання є інтелектуальний розвиток учнів: високий рівень мислення, вміння правильно і доречно висловлюватися, загальна культура.

У ліцеї прийнято зворотну нумерацію класів: 2-ий клас – десятий рік навчання, 1-ий клас – одинадцятий рік навчання, випускний клас – дванадцятий рік навчання. Навчальною програмою ліцеїв передбачені обов'язкові й факультативні знання та курси за вибором. Загальноосвітня частина програми реалізується через вивчення таких предметів:

- французька мова і література;
- математика;
- фізика-хімія;
- біологія-геологія;

- технологія автоматизованих систем (для ліцеїв, які готують фахівців у галузі індустрії);
- перша іноземна мова;
- історія-географія;
- фізичне виховання та спорт.

Крім того, кожен ліцеїст має три обов'язкових години для поглибленого вивчення одного чи кількох базових предметів: французької мови і літератури, математики, першої іноземної мови та історії-географії [1].

Зрозуміло, що найбільш широко у французьких колежах та ліцеях представлений релігієзнавчий компонент у програмах предметів суспільствознавчого циклу – «Історії», «Громадянства», «Географії», «Філософії».

Так, на уроках історії та географії у 6-му класі колежу пропонується виділити 3-4 години для вивчення теми «Поява християнства» (Палестина за часів Ісуса Христа, карти подорожей апостола Павла та панування Римської імперії). Учителям рекомендовано використовувати історичні джерела: Новий Заповіт, згадки про перші християнські архітектурні пам'ятки (катакомби, базиліки). Історик Рене Нуайя, директор Інституту вивчення давніх релігій, зазначає: «...від міфу про Осіріса до Нового Заповіту, від Авраама, Мойсея, Ахілла й Улісса, ...від піраміди до Парфенона, від пам'яток римських міст до перших християнських базилік, стосунки людини і богів у всій різноманітності – усе це простежується в програмі з навчального предмета «Історія та географія» [8]. Експерт Генеральної інспекції Міністерства національної освіти Домінік Борн та укладачі програми з історії та географії С. Бернштейн, Д. Пано та Ф. Лебрєн наголошують на важливості ознайомлення з історичними першоджерелами та пам'ятками. На їхню думку, лише прочитання Біблії може наблизити учнів до розуміння релігії єврейського народу, читаючи Гомера, діти можуть зрозуміти релігійні погляди греків, а збагнути демократичний устрій афінян

можливо лише у процесі ознайомлення з Пантеоном, народними зборами Афін, функціонуванням давньогрецьких міст-держав [4].

Рене Нуайя та Жан Жоншере у монографії «Викладати релігію у коледжі та ліцеї. 24 навчальних модулів» (1999) визначили такі навчальні теми з історії, що містять релігієзнавчий компонент:

1) 2 клас – «Зародження та поширення християнства» (витоки християнської релігії, її розповсюдження від епохи переслідування перших християн до набуття статусу офіційної релігії);

2) 2 клас – «Сучасна цивілізація» (значення християнства для західної цивілізації, нове бачення людини в епоху Ренесансу, революційний рух у Франції та нові ідеї у Європі);

3) 1 клас – «Еволюція трьох великих монотеїстичних конфесій; розвиток стосунків між суспільством і релігіями» (основні риси юдаїзму, християнства, ісламу: вірування, організація, стосунки з державою і суспільством, подальший розвиток).

Концентричний підхід до побудови змісту історичної освіти у ліцеї передбачає поділ навчальної програми на чітко визначені історичні періоди й ознайомлення учнів з історичними розвитком економічного, соціального, культурного, релігійного й політичного життя у межах кожного концентру [7]. Французька дослідниця Ніколь Альє вважає, що «поєднання вивчення предмета «Історія» з релігієзнавчим компонентом є гармонійним, оскільки релігійний феномен такий же давній, як і сама людина». Вона пропонує авторський навчальний курс, який поєднує знання з історії та громадянського виховання й охоплює такі теми: «Громадянство та інтеграція» (2 клас), «Модифікації релігійних практик з 1945 року. Стосунки церкви з сучасним світом. Католицизм – прийняти чи відмовитись?», «Розвиток стосунків суспільства і церкви з 1850 року» (1 клас), «Еволюція релігійних практик і вірувань у Франції з 1945 року» (випускний клас) [3].

Розроблення змісту релігієзнавчих блоків знань у навчальних програмах для колегів і ліцеїв перебуває на експериментальній стадії: з'являється чимало авторських програм (Н. Альє, Р. Нуайя та Ж. Жоншере, А. Пена-Рюїц), деякі з них можна назвати інноваційними (А. ван ден Керхове). Однак усі французькі науковці наголошують на недостатній реалізації релігієзнавчого компонента у навчальних програмах з історії для середньої та старшої школи.

У сучасній Франції формування громадянськості також нерозривно пов'язане з уведенням релігієзнавчого компонента, оскільки головною метою громадянознавства є цілеспрямований розвиток таких якостей особистості, як повага до державної влади, почуття власної гідності й дисциплінованості, вияв патріотичних почуттів і культури міжнаціонального спілкування [6]. У колежах та ліцеях учнів знайомлять з історичними фактами, явищами, які розкривають розуміння статусу громадянина у різні часи в різних країнах (Афіни, Давній Рим, історія виборчого права у Франції, цінності Республіки, зазначені у Конституції). Ніколь Альє у своїй праці «Світськість і релігійна культура у школі» (1996) звертає увагу на те, що при опрацюванні понять і явищ, які стосуються релігії, слід урахувувати тривимірну природу знань (особистісний, соціальний та об'єктивний аспекти). Вона пропонує увести релігієзнавчий компонент до окремих навчальних тем предмета «Громадянське виховання» в колежах: «Світськість школи» (6 клас), «Європа: світськість на національна ідентичність» (5 клас), «Значення, принципи і символи Республіки» (3 клас) [3].

Ліцеїсти продовжують громадянську освіту під час вивчення предмета «Історія-географія-громадянознавство», що засвоюється разом з іншою дисципліною – «Громадянське, юридичне і соціальне виховання». Релігієзнавчий компонент міститься у таких змістових блоках:

2 клас – «Європейці та світ» (історія), «Суспільства і довгостроковий розвиток» (географія), «Рівність, відмінність, дискримінація» (громадянознавство);

1 клас – «Держава і суспільство у Франції з 1830 року до наших днів» (історія), «Території, які є об'єктами правонаступності держави в епоху глобалізації» (географія), «Громадянин і республіка» (громадянознавство).

Однак французькі педагоги зазначають, що у випускному класі при вивченні тем «Світ у ХХ і на початку ХХІ століття» (історія), «Франція в Об'єднаній Європі» (географія), «Громадянин і світ» (громадянознавство) згадки про релігієзнавчий компонент немає [4, с. 32–33].

Предмет «Філософія», який викладається у випускному класі, посідає значне місце серед дисциплін загальноосвітнього і технологічного ліцеїв та охоплює теми, що стосуються психології, логіки, етики й філософії. Програмові знання структуровані таким чином, щоб учні одержали уявлення про головні етапи розвитку філософської думки від античності до сучасності. Список літератури містить твори найбільш відомих філософів, які є обов'язковими для прочитання ліцеїстами. Це праці Платона, Аристотеля, Лукреція, Сенеки, Цицерона, Авероеса, Монтеня, Декарта, Спінози, Юма, Руссо, Канта, Гегеля, К'єркегора, Бергсона, Поппера, Сартра та ін. [5].

Французький дослідник Філіп Годен у своїй науковій розвідці «Викладання філософії у випускному класі ліцею і релігієзнавчий компонент» (2007) визнає переваги введення знань про релігію у зміст програми з цього предмета: по-перше, учні можуть одночасно здобувати знання і вчитися критично мислити; по-друге, вивчення поняття «релігія» відбувається через знання релігієзнавчого компонента; по-третє, за допомогою творів філософів можна пояснити експліцитний зміст релігійних знань. Науковець зауважує, що релігієзнавчі знання можна вважати «необхідним оптичним приладдям» для всебічного тлумачення поняття «релігія» [5].

Аналізуючи стан справ із запровадження релігієзнавчого компонента в сучасні французькі програми з філософії, А. Пена-Рюїц у праці «Світськість. Обрані тексти» (2003) звертає увагу на його недостатність і пропонує антологічний підхід до опрацювання матеріалу. Вчений виділив шість етапів становлення світської думки у Франції:

- 1) духовне різноманіття – релігійний вибір (Августин), атеїзм (Гольбах), агностицизм (Юм);
- 2) державна політика і релігія (Біблія, Коран, праці Канта, Томаса Аквінського);
- 3) боротьба філософів з релігійним переслідуванням (Бейль, Руссо, Вольтер, Спіноза, Паскаль);
- 4) філософська думка і світськість (Декарт, Руссо, Кондорсе, Кант);
- 5) відокремлення релігії від політики (Локк, Міль, Жорес, Закон від 1905 р. про відокремлення церков від держави);
- 6) світська школа і світська деонтологія вчителів (Феррі, Вебер, Кітцлер).

Кожний текст супроводжується коментарем з історії філософії та глосарієм [9].

Сьогодні робота над удосконаленням програм з релігієзнавчим компонентом продовжується. Так, учений Жан Карпантьє зауважує, що в програмах з історії грецька та єгипетська релігії, зародження ісламу, католицька церква у середні віки подані надто узагальнено, а індуїзм, Реформація, протестантизм, галліканізм практично не згадуються. Однак головним недоліком науковець вважає такі аспекти: відсутність наукового підходу до вивчення тем, неусвідомлені дії щодо опрацювання зазначеного матеріалу, невирішені питання щодо порівняльної методики вивчення релігій [6, с. 47– 48].

Отже, у французьких колежах і ліцеях релігієзнавчий компонент міститься переважно у змісті програм суспільствознавчих предметів.

Засвоєння знань про релігію передбачає опертя на історичні джерела, карти, документи, твори мистецтва, філософські праці. Зауважимо, що зміст такої освіти має ще й загальнолюдський і громадянський аспекти, оскільки її метою є не стільки релігійно-культурне просвітництво, скільки формування рис громадянина, який живе у полікультурному суспільстві, виховання поваги до державної влади і свобод громадян у релігійній сфері, толерантного ставлення до людей інших віросповідань, прищеплення культури міжнаціонального спілкування.

АНОТАЦІЯ

Лаухіна Інна. Релігієзнавчий компонент у змісті суспільствознавчих дисциплін у колежах та ліцеях Франції.

У статті розглянуто впровадження блоків знань у зміст суспільствознавчих дисциплін у колежах та ліцеях Франції. Визначено, що у французьких колежах та ліцеях надається перевага основним методичним прийомам, які є найбільш оптимальними при викладанні школярам знань про релігію. Аналіз навчальних програм суспільствознавчих дисциплін засвідчив, що зміст релігієзнавчих блоків знань перебуває на експериментальній стадії: з'являються авторські програми, деякі з них можна назвати інноваційними. Згідно з позицією багатьох французьких дослідників, запровадження релігієзнавчого компонента в навчальні програми носить обмежений характер, невирішеними залишаються питання щодо порівняльної методики вивчення релігій.

Ключові слова

Блоки знань про релігію, релігієзнавчий компонент, зміст навчальних програм суспільствознавчих дисциплін, оптимальні методичні прийоми реалізації знань про релігії.

АННОТАЦИЯ

Лаухина Инна. Религиоведческий компонент в содержании обществоведческих дисциплин во Франции.

В статье рассмотрено введение блоков знаний о религии в содержание обществоведческих дисциплин в коллежах и лицеях Франции. Выявлено, что во французских коллежах и лицеях преимущественно используют основные методические приёмы, которые являются наиболее оптимальными в преподавании школьникам знаний о религии и варьируются в зависимости от учебного предмета и учебно-воспитательных целей. Анализ учебных программ обществоведческих дисциплин показал, что содержание религиоведческих блоков знаний пребывает на экспериментальной стадии: появляются авторские программы, некоторые из них можно назвать инновационными. Французские исследователи утверждают, что реализация религиоведческого компонента в учебные программы носит ограниченный характер, нерешенными остаются вопросы сравнительной методики изучения религий.

Ключевые слова

Блоки знаний о религии, религиоведческий компонент, содержание учебных программ обществоведческих дисциплин, оптимальные методические приёмы реализации религиоведческих знаний.

SUMMARY

Laukhina Inna. Religious component in the content of social disciplines in France.

The article describes the ability of providing the knowledges about religion into the content of social disciplines of colleges and liceums in France. It is known that in French collages and liceums the advantages are hold to the such methodological principles that are more optimal when teaching the pupils the religion. The curriculum analysis of the social disciplines lightens that the content of religious bloks of knowledge is on the experimental stage: author programs appear, some of them we can call innovative according with the position of many French investigators. Implementation of the religions component into the curriculum bears insufficient character, the problems about comperative methodology of religious study remains unsolved.

Key words:

Areas of knowledge about religion, religious component, the content of educational curriculum, the program of social disciplines, optimal methodological approaches to the realization of religious knowledges.

Література

1. Максименко А. П. Основні принципи організації навчального процесу у загальноосвітньому та технологічному ліцеях Франції (1945–1995) : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / Максименко Анатолій Петрович. – К., 1997. – 188 с.
2. Єгоров Г. С. Тенденції розвитку базової освіти у країнах Заходу / Г. С. Єгоров, Н. М. Лавриченко, Б. Ф. Мельниченко. – К. : КМПУ ім. Б. Д. Грінченка, 2003. – 186 с.
3. Allieu-Marie Nicole. Débats, arguments et laïcité en histoire-géographie pour une propédeutique à l'enseignement du fait religieux [Electronic resource] / Marie-Nicole Allieu. – URL : <http://www.iesr.ephe.sorbonne.fr>. – Назва з домашньої сторінки Інтернету.
4. Borne Dominique. Enseigner la dimension historique des religions à l'école laïque / Borne Dominique // Cahiers pédagogiques. – 1994. – Avril. – № 323. – P. 32–33.
5. Gaudin Philippe. Enseignement de la philosophie en terminal et fait religieux / Philippe Gaudin. – IESR – Institut européen en sciences des religions, mis à jour le: 29/05/2007 [Electronic resource]. – URL : <http://www.iesr.ephe.sorbonne.fr/index3764.html>.
6. Kohler Janine. Ne pas oublier la Reforme / Janine Kohler, Patrice Rolin, Joseline Nguyen // Cahiers pédagogiques. – Avril, 1994. – № 323. – P. 47–48.
7. L'enseignement du fait religieux. Actes du séminaire natuinal interdisciplinaire organisé à Paris les 5, 6 et 7 novembre 2002. – Paris : Direction de l'enseignement scolaire / SCERE, CRDP. – Académie de Verssailles, 2003. – 160 p.

8. Nouailhat René. Enseigner l'histoire des religions / René Nouailhat. – Cerf/CRDP de Franche-Comté, 1992. – 336 p.

9. Pena-Ruiz Henri. Qu'est-ce que la laïcité? / Henri Pena-Ruiz. – Paris : Gallimard, 2003. – 212 p.